

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Designing the evaluation model of strategic value chains with emphasis on the border location of West Azarbaijan province

Miranjaf Mousavi^{1*} And Roya Kamelnia²

1. Professor, Department of Geography, Urmia University, Urmia, Iran

2. PhD Candidate, geography and land use planning, Urmia University, Urmia, Iran

ARTICLE INFO	EXTENDED ABSTRACT
<p>History Article:</p> <p>Received: 11 May 2024</p> <p>Revised: 14 July 2024</p> <p>Accepted: 14 July 2024</p> <p>Keywords: <i>Evaluation, value chain, strategic, border, West Azarbaijan, province.</i></p>	<p>Introduction And Objectives: Today, planning to improve the strategic value chain has become an absolute necessity in many countries. The expansion of markets and products has brought the competition from the level between companies to the level between chains, and planning in order to improve the performance of this chain. is the only way to achieve success. Meanwhile, the role and position of border areas as areas with high potentials in order to complete the value chain has become more important. the purpose of this research is to analyze the dimensions (institutional, socio-cultural, technology, international relations, geographical location of the border and economy) on the value chain in the border region of West Azerbaijan province.</p> <p>Methodology: descriptive-analytical research method, the statistical population of this research is economic activists, provincial managers, producers and university professors. To determine the sample size, the non-probability snowball sampling method was used with the number of 274 people. The data collection tools are documents and questionnaires. To analyze the data, structural equation modeling was used using LISREL software.</p> <p>Results and Discussion: The results of modeling the structural equations of the strategic value chain with regard to the border location, based on the estimation of the standardized coefficients of the structural model of the research, the desired significance level has been obtained, which indicates the optimal fit of the model, and based on the research findings of the index of international relations And its role has the highest impact on the production value chain with a direct and positive coefficient of 01.1, the institutional factor on the strategic value chain in this region is the second most important with a direct and positive coefficient of 00.1, the impact of the cultural-social index on The value chain with a direct and positive coefficient of 99.0, and the influence of the geographic location factor on the value chain with a direct and positive coefficient of 99.0, are in the third order of importance. The effect of the technology factor on the production value chain with a positive coefficient of 98.0, and finally the economy index with a direct and positive coefficient of 97.0 affects the value chain in border areas.</p> <p>Conclusion: The findings of the research show that the dimensions (institutional, socio-cultural, technology, international relations, geographical location of the border, economy) on the strategic value chain using structural analysis (Lisrel), in increasing the added value of products and Creating opportunities to improve the value chain has an effective and direct role.</p>

* Corresponding Author: Miranjaf Mousavi

Email: M.mousavi@urmia.ac.ir

Highlight:

- Evaluating the impact of the border situation and the opportunities arising from it on the value chain cycle
- Investigating the role of international developments in the context of the value chain and the importance of the border
- Examining the role of the value chain on border areas and using this capacity
- Utilizing the model of modeling structural equations with Lisrel software and its modeling
- Linear regression test has been used in line with the results.

Cite this article:

Miranjaf, M, Kamelnia, R. (2024) Designing the evaluation model of strategic value chains with emphasis on the border location of West Azarbaijan province. *Journal Organization Of Space Economy*, 2(5), 54-71.

© The Author(s)

Publisher: Islamic Azad University of Yadegar-e Imam Press

طراحی مدل ارزیابی زنجیره‌های راهبردی ارزش با تأکید بر موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی

میرنجف موسوی^{۱*} و رویا کامل‌نیا^۲

۱. استاد، گروه جغرافیا، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

۲. دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

مشخصات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۲	بیان مسئله: امروزه برنامه‌ریزی برای بهبود زنجیره راهبردی ارزش در بسیاری از کشورها ضرورت تام یافته است. گسترش بازارها و محصولات، رقابت را از سطح مابین شرکت‌ها به سطح مابین زنجیره‌ها کشانده و برنامه‌ریزی در راستای بهبود عملکرد این زنجیره‌ها تنها راه دستیابی به موفقیت است. در این بین نقش و جایگاه مناطق مرزی به‌عنوان مناطق دارای پتانسیل‌های بالا در راستای تکمیل زنجیره ارزش از اهمیت بیشتری برخوردار گشته است.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۲۴	هدف: هدف این تحقیق تحلیل ابعاد (نهادی، فرهنگی- اجتماعی، فناوری، روابط بین‌المللی، موقعیت جغرافیایی مرز و اقتصاد) بر زنجیره ارزش در منطقه مرزی استان آذربایجان غربی می‌باشد.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۴	روش: روش پژوهش توصیفی - تحلیلی، جامعه آماری این پژوهش فعالان اقتصادی، مدیران استانی، تولیدکنندگان و اساتید دانشگاه می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی گلوله برفی به تعداد ۲۷۴ نفر استفاده شد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها اسنادی و پرسشنامه می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل نمودن داده‌ها از الگوی مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار LISREL و آزمون رگرسیون خطی استفاده شده است.
واژگان کلیدی: ارزیابی، زنجیره ارزش، راهبردی، مرز، استان آذربایجان غربی.	یافته‌ها و بحث: نتایج مدل‌سازی معادلات ساختاری زنجیره راهبردی ارزش با توجه به موقعیت مرزی براساس برآورد ضرایب استاندارد شده مدل ساختاری پژوهش سطح معناداری مطلوب به‌دست‌آمده که نشان‌دهنده برازش مطلوب مدل می‌باشد و براساس یافته‌های پژوهش مؤلفه روابط بین‌المللی و نقش آن بر زنجیره ارزش تولیدات با ضریب مستقیم و مثبت ۱/۰۱، بالاترین تأثیرگذاری را دارد، عامل نهادی بر زنجیره راهبردی ارزش در این منطقه با ضریب مستقیم و مثبت ۱/۰۰، در مرتبه دوم اهمیت قرار دارد، تأثیر مؤلفه فرهنگی - اجتماعی بر زنجیره ارزش با ضریب مستقیم و مثبت ۰/۹۹ و تأثیر عامل موقعیت جغرافیایی بر زنجیره ارزش با ضریب مستقیم و مثبت ۰/۹۹ در مرتبه سوم اهمیت قرار دارند. تأثیر عامل فناوری بر زنجیره ارزش تولیدات با ضریب مثبت ۰/۹۸ و در نهایت مؤلفه اقتصاد با ضریب مستقیم و مثبت ۰/۹۷ بر زنجیره ارزش در مناطق مرزی تأثیرگذار می‌باشد.
	نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ابعاد (نهادی، فرهنگی- اجتماعی، فناوری، روابط بین‌المللی، موقعیت جغرافیایی مرز، اقتصاد) بر زنجیره راهبردی ارزش با استفاده از تحلیل ساختاری (لیزرل)، در بالا بردن ارزش‌افزوده محصولات و ایجاد فرصت برای بهبود زنجیره ارزش نقش مؤثر و مستقیمی دارد.
	نکات برجسته:
	<ul style="list-style-type: none"> ارزیابی تأثیر موقعیت مرزی و فرصت‌های ناشی از آن بر چرخه زنجیره ارزش بررسی نقش تحولات بین‌المللی در زمینه زنجیره ارزش و اهمیت مرز بررسی نقش زنجیره ارزش بر مناطق مرزی و استفاده از این ظرفیت بهره‌گیری از الگوی مدل یابی معادلات ساختاری با نرم‌افزار لیزرل و مدل یابی آن در راستای تأیید نتایج از آزمون رگرسیون خطی استفاده شده است.

ارجاع به این مقاله: موسوی، میرنجف و کامل‌نیا، رویا. (۱۴۰۳). طراحی مدل ارزیابی زنجیره‌های راهبردی ارزش با تأکید بر موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی، نشریه ساماندهی اقتصاد فضا، ۲(۵)، ۷۱-۵۴.

بیان مسئله

جهانی‌سازی اقتصادی شبکه‌های تولید به ارتقا همگرایی و ادغام اقتصاد جهانی منجر شده که باگذشت زمان، زنجیره ارزش جهانی^۱ در نقش ستون فقرات و سیستم عصبی مرکزی آن ظاهر و تقویت شده است (Draper, 2019: 21). به‌گونه‌ای که در میان عوامل اصلی در چارچوب نظام نئولیبرال جهانی، تغییرات ساختاری شبکه‌های تولیدی و زنجیره ارزش در سطوح مختلف نقش بسزایی در پیشبرد این راهبرد ایفا کرده است (Sturgeon, 2018: 5). به‌واقع امروزه رقابت جهانی، عدم ثبات بازارها و تکنولوژی‌های جدید، راه‌های جدید ایجاد ارزش را در یک محیط پویای رقابتی از لحاظ کیفیت به وجود آورده است. زنجیره ارزش کارآمد محصولات می‌تواند نقش کلیدی در کاهش فقر، توزیع بهتر درآمد و امنیت غذایی در کشورهای درحال توسعه ایفاء کند (Guritno, 2019: 24). ارزیابی زنجیره ارزش مکانیزی است که به تولیدکنندگان، فراوری کنندگان، فروشندگان خریداران و مشتری‌ها فرصت می‌دهد به‌صورت مرتبه‌ای با حرکت از یک حلقه زنجیره به حلقه دیگر به ارزش خدمات و کالاها بیافزایند (سلیمانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۷). در این بین وجود مزیت مرزی به‌منظور توسعه همه‌جانبه و افزایش ارزش افزوده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به‌واقع با جهانی‌شدن صنعت، تجارت، امور مالی و تغییرات در نظام بین‌المللی، تفکرات ژئواستراتژیک^۲ به‌سوی باورهای جغرافیای اقتصادی مرزها معطوف شد. به‌گونه‌ای که تحولات در کارکرد مرز و نگرش به آن، به‌عنوان یک فرصت اقتصادی از سوی نظام‌های سیاسی حاکم، موجب افزایش جمعیت در مناطق مرزی شده و شرایط جدیدی را رقم زده است (موسوی، ۱۳۹۰: ۲۵).

در همین راستا باید گفت با توجه به اینکه یکی از خصوصیات ساخت اقتصادی - اجتماعی ایران این است که باوجود برخورداری از ظرفیت‌های عظیم منابع زیستی، معدنی، انرژی و... و به‌رغم توانمندی‌های گسترده هنوز تولیدات در این سرزمین بیشتر به‌صورت خام فروشی صورت می‌گیرد که این امر منجر به ضرر و زیان‌های متعدد از جهت زنجیره ارزش برای کشور ما گشته است. پس بنابراین بدیهی است در کشوری همچون جمهوری اسلامی ایران که دارای ۸۵۷۴ کیلومتر مرز می‌باشد که از این مقدار ۳۹۶۵ کیلومتر مرز خشکی ۲۵۶۴ کیلومتر مرز دریای و ۲۰۴۵ کیلومتر مرز رودخانه‌ای می‌باشد (نامی، ۱۳۹۰: ۱) و تنوع کشورهای همسایه که اغلب آن‌ها دچار ضعف و بی‌ثباتی اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هستند لزوم توجه تنگاتنگ با مسئله زنجیره راهبردی ارزش در تولیدات با توجه به موقعیت مرزی و رسیدن به توسعه امری بسیار اساسی و ضروری است. در این بین استان آذربایجان غربی با دارا بودن مرز مشترک با ۳ کشور ترکیه، عراق و جمهوری آذربایجان از این قاعده مستثنا نبوده به‌صورتی که این استان باوجود دارا بودن موقعیت ژئوپولیتیک مرزی از این ظرفیت بهره‌برداری مناسبی تاکنون نداشته و از نظر توسعه‌یافتگی در وضعیت نامناسبی قرار دارد. در واقع این استان با دارا بودن موقعیت مرزی و ارتباطی مهم بین شرق و غرب و وجود توانمندی‌های طبیعی و اکولوژیکی فراوان دارای فرصت‌های زیادی جهت توسعه و تولید با ارزش افزوده است؛ که می‌تواند با بهره‌گیری از فرصت‌های اقتصادی بازارهای هدف در این کشورها فرصت مضاعفی جهت رشد و توسعه همه‌جانبه را مهیا کند؛ بنابراین این پژوهش باهدف در نظر گرفتن پتانسیل بالای موجود در نواحی مرزی کشور و ضرورت برنامه‌ریزی در راستای تکمیل زنجیره راهبردی ارزش؛ به دنبال آن است که مدل جامعی از زنجیره ارزش با تأکید بر موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی، به‌منظور ایجاد درکی بهتر از پتانسیل بالای موجود در این نواحی، ترسیم نموده و به این پرسش پاسخ دهد که بین موقعیت مرزی و تکمیل زنجیره ارزش ارتباط مستقیم و غیرمستقیم وجود دارد یا نه؟

مبانی نظری

به گفته پژوهشگران و صاحب‌نظران، از دهه ۱۹۹۰، تجارت بین‌المللی محصولات به دلیل آگاهی و ریسک ادراک شده از سوی مشتری و به‌منظور مدیریت و تأمین امنیت غذایی، دستخوش تغییر و تحول شده است؛ به‌طوری‌که بزرگ‌ترین بخش تولید در کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه به‌طور مستقیم از تولید به مصرف‌کنندگان نمی‌رسد، بلکه از طریق سیستم‌های بازاریابی چند سطحی به فروش می‌رسد و این یعنی غالب شدن تفکر «زنجیره ارزش» که توانسته انقلابی در تولید و صنعت به وجود آورد (اکبری و همکاران، ۱۳۹۰: ۳). براین اساس باید گفت گسترش بازارها و محصولات، رقابت‌ها را از سطح مابین شرکت‌ها به سطح مابین زنجیره‌های تأمین‌کننده و تمرکز بر بهبود عملکرد این زنجیره‌ها، تنها مسیر دستیابی به مزایایی رقابتی در بازار جهانی کسب‌وکار امروزه است (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳). زنجیره‌ی عرضه شبکه به‌هم‌پیوسته‌ای است از عرضه‌کنندگان، توزیع‌کنندگان و

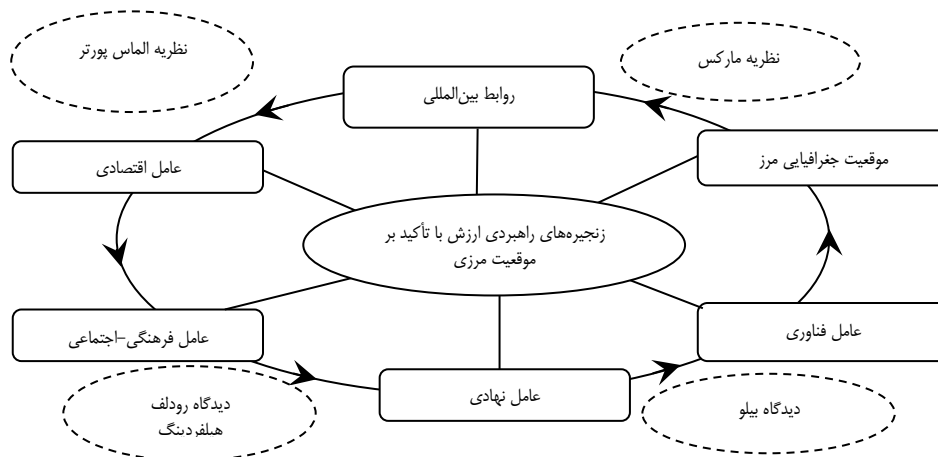
1. Chain Value Global

2. Geostrategic

مشتریانی که به‌منظور فراهم آوری یک محصول یا خدمت برای مشتری به وجود آمده‌اند (Li, 2019: 45). هدف عمده در مدیریت یک زنجیره‌ی عرضه حداکثر کردن ارزش کلی محصول تولیدشده است (Negi, 2019: 15).

در آستانه جنگ جهانی اول بحث‌های مهمی در خصوص سرمایه‌داری از منظر مارکس شکل گرفت که مفهوم سرمایه‌داری را به‌عنوان یک انحراف به دلیل کمبود مصرف توسط طبقه کارگر و تمرکز ثروت معرفی کرد بر این اساس مارکس در کتاب سرمایه بیان داشت تغییر شکل و تمرکز ثروت مدنظر نظام سرمایه‌داری بر مبنای ارزش‌افزوده و ارزش مبادله در عرصه تجارت کالا وقوع می‌یابد (شرف‌خانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳) دنبال مارکس رودلف هیلفردینگ در مبحث دارایی‌های سرمایه‌ای با الهام از مفاهیم پیشین مورد تأکید مارکسیست‌ها درباره زنجیره مبادلات کالا در توصیف اقتصاد جهانی سرمایه‌داری به‌عنوان بخشی از چشم‌انداز آتی جهان و نظام‌های پیشرفته به روابط زنجیره کالا اشاره کرد (Hilfending, 2016: 60).

مدل زنجیره ارزش نخستین بار توسط پورتر در سال ۱۹۸۵ مطرح‌شده که دربرگیرنده یک رویکرد سیستمی است و در طول زمان از طراحی رشته‌های مختلف تکامل‌یافته و استنتاج شده است (صحنه، ۱۴۰۱: ۳). بر مبنای این موضوع مدل‌ها و الگوهای زیادی نظیر زنجیره ارزش توالیس، مدل زنجیره ارزش فقرا، مدل زنجیره ارزش (REA)، مدل الماس پورتر، ارزش‌افزوده در زنجیره نساجی مدل‌های زنجیره ارزش محصولات کشاورزی، (برنج، سبزی‌ها، میوه و...) ارائه گردید. از نظر پورتر زنجیره ارزش مجموعه فعالیت‌هایی را شامل می‌شود که یک شرکت از نقطه شروع یعنی تأمین مواد اولیه تا رسیدن محصول به دست مصرف‌کننده نهایی انجام می‌دهد (Bhatt & Emdad, 2021: 83). به نظر بیلو زنجیره ارزش یک رویکرد تجارت باهدف ایجاد بیشترین ارزش در تمام مراحل تولید فراوری و تجارت از کشاورزان، تجار، پردازشگران و خرده‌فروشان تا مصرف‌کننده نهایی هست (Belly, 2013: 3) به عبارتی دیدگاه فرا بخشی و نگرش سیستمی حاکم از خصوصیت اصلی این راهکار در شناسایی نقاط قوت و ضعف فعالیت‌های اقتصادی به شمار می‌رود (سادین و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۲۲). براساس گزارش فائو (۲۰۰۸)، با زنجیره ارزش یک ارتباط عمودی و یا یک شبکه بین سازمان‌های مختلف کسب‌وکار ایجاد می‌شود که شامل پردازش، بسته‌بندی، ذخیره‌سازی، حمل‌ونقل و توزیع است (ترحمی، ۱۳۹۶: ۱۵) لذا برای فهم اینکه چگونه می‌توان یک کسب‌وکار را تحلیل کرد باید اول زنجیره ارزش آن مشخص شود. یک زنجیره ارزش طیف کاملی از فعالیت‌ها شامل طراحی، تولید، بازاریابی، توزیع، فروش و خدمات پس از فروش را در برمی‌گیرد. کسب‌وکارها برای تبدیل یک محصول (خدمات) از «تولیدکننده کالا و خدمات» به «مشتری» با کم‌ترین مسیر و بیش‌ترین کارایی را طی کنند (حسین‌پور، ۱۴۰۰: ۳). هدف از برآورد هزینه و ارزش‌افزوده خلق‌شده در هر حلقه‌ی زنجیره مورد تحلیل است (نظری، ۱۳۹۶: ۳). در تحلیل زنجیره ارزش، زنجیره فعالیت‌ها از مرحله مواد خام تا محصول نهایی به بخش‌های استراتژیک تفکیک می‌شود تا بتوان رفتار هزینه‌ها و منشأهای تمایز را بهتر درک نمود (Mallick, 2018: 16). تحلیل زنجیره ارزش، امکان تحلیل ساختار هزینه‌های بنگاه و مقایسه آن با رقبای کلیدی را فراهم می‌آورد تا مشخص شود کدامیک از فعالیت‌های بنگاه منشأ هزینه‌های رقابتی و کدامیک منشأ هزینه‌های غیررقابتی است (Nefedov, & Panibratov, 2018: 14)

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

پیشینه تحقیق

با توجه به جستجوهای انجام شده در این موضوع تحقیق، پژوهش‌های متعددی در رابطه با زنجیره راهبردی ارزش انجام شده است. ولیکن پژوهشی که به بررسی و ارزیابی زنجیره ارزش در رابطه با موقعیت مرزی پرداخته باشد یافت نگردد. در این بخش از پژوهش به برخی از تحقیقات مرتبط با پژوهش حاضر اشاره می‌گردد از جمله:

در پژوهشی مهتدی و همکاران (۱۴۰۰)، با عنوان مدل یکپارچه زنجیره ارزش و زنجیره تأمین در مجتمع‌های کشت و صنعت دریایی. مطالعه موردی: سواحل مکران به این نتایج دست یافتند که این مدل می‌تواند ارتباط بین حلقه‌های مختلف زنجیره ارزش را فراهم آورده و بهره‌وری را به شکل قابل ملاحظه‌ای ارتقاء دهد بنابراین در راستای بهره‌گیری از مزیت‌های زنجیره ارزش بایستی یکپارچگی و تکمیل مراحل تولیدات مورد توجه قرار گیرد. راستی و همکاران (۱۴۰۰)، طراحی و ارزیابی یک نظریه داده بنیاد برای توسعه نوآوری ارزش از سطح درون سازمانی به زنجیره تأمین را مورد بررسی قراردادند به این نتایج دست یافتند که می‌توان از طریق افزایش انطباق، بهبود ارتباطات، افزایش همکاری، افزایش اعتماد، افزایش تعهد، وابستگی متقابل در عین حفظ استقلال و به طور هم‌زمان کاهش هزینه‌ها به نوآوری ارزش مشارکتی در زنجیره تأمین دست یافت. حسین پور (۱۴۰۰)، در مقاله خود با تحلیل تشکیل و توسعه زنجیره ارزش کشاورزی، راهکار ساماندهی بازار محصولات کشاورزی به این نتایج دست یافت که آشنایی کارآفرینان و فعالان اقتصادی بخش کشاورزی با منافع زنجیره ارزش و تدوین قوانین حمایتی می‌تواند در ایجاد، توسعه و تکمیل زنجیره‌های ارزش کشاورزی کمی شایان کند. صحنه و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی تحت عنوان تحلیل زنجیره ارزش فعالیت نوغانداری در مناطق روستایی شهرستان رامیان به این نتیجه دست یافت که بر مبنای مناسبات مؤلفه‌های زنجیره ارزش فعالیت نوغانداری نشان می‌دهد که توجه به بخش‌های سیاست‌گذاری و زیرساختی کسب‌وکار نوغانداری بهترین عملکرد را در زمینه تکمیل زنجیره ارزش داشته‌اند.

سرینواس^۱ و همکاران (۲۰۱۵) با بررسی و تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش کینوا در کشور هندوستان به این نتایج اشاره کردند که ضمن شناسایی تمامی ذینفعان، نقاط ضعف موجود در زنجیره ارزش مشخص شد و نویسندگان ایده‌هایی را برای کاهش هزینه‌ها و رقابت‌پذیری محصول کینوا نسبت به محصولات دیگر زراعی ارائه دادند. لیک تتلر (۲۰۱۷)، به منظور نوآوری در ارزش مشارکتی به این موارد اشاره کرد که پیوند دادن رقابت و اهداف اجتماعی در حوزه تحول دیجیتال می‌تواند ضمن معرفی نوآوری ارزش دیجیتال به ظرفیت‌های این حوزه تأکید نمود که بهره‌گیری از ارزش دیجیتال می‌تواند تحول بزرگی در زمینه زنجیره ارزش باشد. یان و همکاران^۲ (۲۰۱۸) در مطالعه خود به بررسی نظریه نوآوری ارزش مبتنی بر شبکه عرضه‌کنندگان، مدیریت عرضه و خرید پرداختند و به این نتایج در زمینه زنجیره ارزش اشاره کردند که شبکه ارزش بالادستی و پایین‌دستی یک عرضه‌کننده می‌تواند منبعی برای مزایایی رقابتی شرکت خریدار باشد. موناسینگ^۳ و همکاران (۲۰۱۹)، در گزارشی تحت عنوان تأثیرات و پایداری کلی بخش چای در سریلانکا، تولید و مصرف پایدار در زمینه اهمیت زنجیره ارزش به این نتایج دست یافت که جهت تعیین نقشه فرایند صنعت چای از تحلیل زنجیره ارزش/تأمین و چرخه حیات ترکیبی برای بررسی پایداری و ثبات تولید چای در سریلانکا باید از منبع اصلی صادرات و اشتغال‌زایی بهره گرفت. اولومو^۴ و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی تحت عنوان زنجیره ارزش بخش کشاورزی و سیاست‌های دولتی در نیجریه: مسائل، چالش‌ها و چشم‌اندازها به این نتایج دست یافتند که زنجیره ارزش کشاورزی نیجریه نیازمند سرمایه‌گذاری و ایده‌های نوآورانه جهت افزایش تولید و خلق ارزش افزوده در سرتاسر بخش‌های سودآورتر می‌باشد.

1. Srinivas

2. Yan

3. Munasinghe

4. Olomu, Ekperiware and Akinlo

مشکل دیدگاه‌های پیشین مرتبط با مفهوم زنجیره ارزش در خصوص روندهای تحول‌یافته اخیر در این زمینه این است که هرگز مانند امروز با پیچیدگی مواجه نبوده‌اند. به دنبال کاهش انقلابی در هزینه‌های حمل‌ونقل و ارتباطات، مدت‌هاست تولید کالاها و خدمات با استقرار در یک کشور فاصله گرفته‌اند و شرکت‌های بین‌المللی، به‌ویژه در کشورهای مختلف که غالباً تحت مداخله دولت مرکزی نیز هستند فرایندهای تولید خود را با برون‌سپاری تکه‌تکه کرده و فعالیت‌های خود را در کشورهای مختلف جهان پراکنده کرده‌اند که به آنچه زنجیره ارزش بین‌المللی نامیده می‌شود منجر شده است که در صنایع مختلف اعم از تولید کفش تا ارتباطات و خدمات نهادینه شده‌اند.

در این راستا تحقیقات جدید نشان می‌دهند زنجیره ارزش جهانی دستخوش تغییرات عمیقی شده است و توسعه سریع آن از ویژگی‌های مهم جهان امروز محسوب می‌شود. به‌واقع انتقال تدریجی کالا با تکیه بر فناوری‌های پیشرفته از صنایع پایین‌دستی زنجیره ارزش به سمت میانی و بالا به‌عنوان تولیدکننده و صادرکننده محصولات صنعتی بزرگ جهان، به‌طور نامحسوس بر تعدیل ساختار صنعتی بین‌المللی و بازسازی زنجیره ارزش جهانی تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین از جمله عوامل تأثیرگذار بر چرخه زنجیره ارزش با توجه به این تحولات بین‌المللی موقعیت مرزی و فرصت‌های ناشی از آن می‌باشد؛ اما بر اساس مطالعات صورت گرفته در این حوزه، می‌توان بیان نمود که تاکنون هیچ پژوهشی در خصوص ترسیم این زنجیره در داخل کشور با تأکید بر مناطق مرزی صورت نگرفته و این مدل می‌تواند الگوی جهت تولید با ارزش بشر در نواحی مرزی کشور، توسعه اشتغال، سرمایه و توانمندی کشور در حوزه مناطق مرزی شود؛ که در مناطق مرزی کشور، از نامنی و اشتغال کاذب نیز جلوگیری می‌شود.

روش تحقیق

این تحقیق از حیث هدف کاربردی و از نظر روش انجام توصیفی-تحلیلی و از نظر ماهیت کاربردی می‌باشد زیرا نتایج به‌دست‌آمده را می‌توان در جهت فعالیت‌ها و اقداماتی که منجر به افزایش ارزش تولیدات با توجه به موقعیت مرزی بکار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها به چند صورت: مشاهده، پرسشنامه (طیف لیکرت) و مصاحبه می‌باشد. در این تحقیق برای جمع‌آوری داده‌های تحقیق به‌صورت توأمان از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است؛ که با استفاده از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری با Lisrel انجام خواهد شد. برای تعیین روابط احتمالی و تأثیرات آنها بر یکدیگر هم از همبستگی ساده (ماتریس همبستگی) و هم الگوی علی معادلات ساختاری و آزمون رگرسیون خطی استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش ۱۱۰۰ نفر از فعالان اقتصادی، مدیران استانی، تولیدکنندگان (موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۴۰۲: ۳) و اساتید دانشگاه ارومیه (دانشگاه ارومیه، ۱۴۰۲: ۳-۴۰) می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی گلوله برفی با استفاده از فرمول کوکران به تعداد ۲۷۴ نفر استفاده شد. جهت تأیید روایی ابزار اندازه‌گیری از روایی محتوی استفاده شد. روایی محتوایی به‌وسیله اطمینان از سازگاری بین مؤلفه‌های اندازه‌گیری و ادبیات موجود ایجاد شده و این روایی توسط نظرسنجی از اساتید حاصل گردید. برای تعیین پایایی پرسشنامه‌ها نیز از ضریب آلفای کرون باخ و نرم‌افزار SPSS استفاده شده که مقدار به‌دست‌آمده برابر ۰/۹۳ بود و از آنجایی که مقدار محاسبه شده بالاتر از ۷۵ درصد است، نشان‌دهنده بالاترین حد پایایی است که در پژوهش‌های علوم انسانی نیز این مقدار رضایت‌بخش است. جهت ارزیابی ابعاد زنجیره‌های راهبردی ارزش با توجه به موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی براساس مؤلفه‌های پیشینه پژوهشی گردآوری شده، از ۶ بعد: نهادی، فرهنگی- اجتماعی، فناوری، روابط بین‌المللی، موقعیت جغرافیایی مرز و عوامل اقتصادی استفاده شده است؛ که لیست ابعاد و مؤلفه‌های انتخاب شده برای ارزیابی زنجیره‌های راهبردی ارزش با توجه به موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی بر اساس ویژگی‌های مکانی این استان در جدول شماره ۱ نشان داده شده است:

جدول ۱. مؤلفه و زیر مؤلفه‌های زنجیره راهبردی ارزش

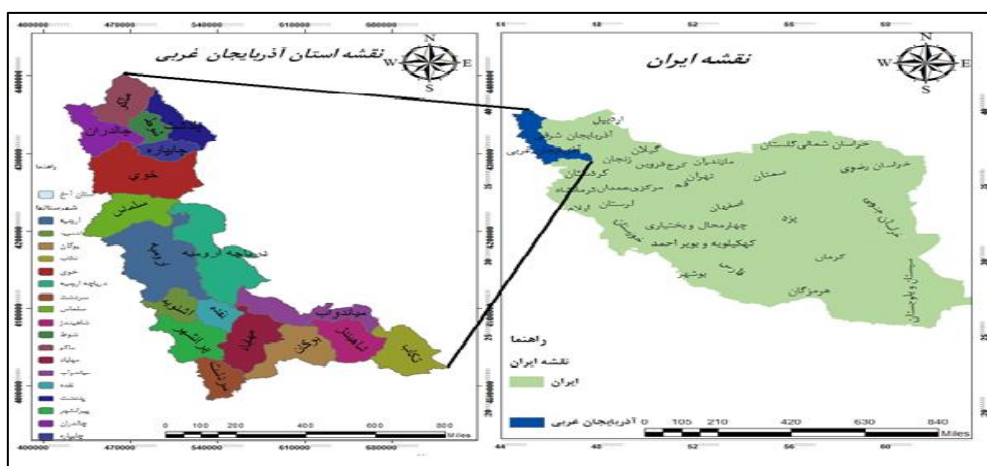
مؤلفه	زیر مؤلفه
نهادی	ارائه تسهیلات حمایتی جهت افزایش ارزش افزوده تولیدات، اولویت قرار دادن برنامه‌های مرتبط با افزایش ارزش افزوده، وجود قوانین حمایتی، افزایش سرمایه‌گذاری دولت، تأمین زیرساخت‌های تولید، افزایش خودتکایی و کاهش نیاز به واردات
فرهنگی- اجتماعی	افزایش میزان علاقه مردم به تولید با ارزش افزوده، دسترسی به امکانات آموزشی جهت تولید با ارزش افزوده، نقش دانش مربوط به تولید با ارزش افزوده، راه‌اندازی تعاونی‌های تولیدی، وجود متخصصین با دانش
زنجیره ارزش	دستیابی به تحولات فناوری و ماشین‌آلات مدرن، پذیرش فناوری از طرف تولیدکنندگان، دانش بومی و بهره‌گیری از آن در تولید، استانداردسازی براساس نیازهای ورز دنیا، بهره‌گیری از فرصت فضای مجازی جهت صادرات
روابط بین‌المللی	فرصت حضور در بازارهای بین‌المللی، انعقاد تفاهم‌نامه‌های بین‌المللی جهت صادرات، افزایش تأمل با کشورهای همسایه، نیازسنجی بازارهای بین‌المللی

مؤلفه	زیر مؤلفه
موقعیت جغرافیایی مرز	وجود منابع عظیم کشاورزی و معدنی در مناطق مرزی، وجود فرصت بازارهای بین‌المللی برای صادرات، موقعیت ژئوپولیتیک در شاهراه اتصال آسیا و اروپا، نقش آفرینی به‌عنوان صادرکننده محصولات، تسهیل ارتباط در مناطق مرزی
اقتصاد	وجود صندوق تخصصی حمایت از تولید با ارزش افزوده، جذب و تسهیل سرمایه‌گذاری در راستای تولید با ارزش افزوده، بازاریابی برای محصولات با ارزش افزوده بالا، ایجاد مناطق آزاد تجاری جهت تسهیل در صادرات محصولات،

مأخذ: اکبری، ۱۳۹۹. راستی و همکاران، ۱۴۰۰، گرجی و همکاران، ۱۴۰۱. حسین‌پور، تکلیمی، ۱۳۹۸، صحنه، ۱۴۰۱.

محدوده مورد مطالعه

استان آذربایجان غربی بدون احتساب دریاچه ارومیه با وسعت ۳۷۵۴۲ کیلومتر مربع بین ۴۴ درجه و ۲ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۲۹ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۷ دقیقه عرض شمالی در شمال غرب ایران واقع شده است از نظر ژئوپلیتیکی این استان دارای ۸۹۰ کیلومتر مرز مشترک می‌باشد. به‌گونه‌ای که از شمال به جمهوری خودمختار نخجوان و کشور ترکیه از شرق به استان آذربایجان شرقی و زنجان، از جنوب به استان کردستان و از غرب به کشورهای ترکیه و عراق محدود می‌شود. براساس تقسیمات کشوری سال ۱۴۰۱ استان آذربایجان غربی دارای ۲۰ شهرستان، ۴۵ بخش، ۴۸ شهر، ۱۱۸ دهستان و ۳۶۵۶ آبادی (۳۰۳۲ آبادی دارای سکنه ۶۲۴ آبادی خالی از سکنه) می‌باشد (سالنامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۴۰۱).

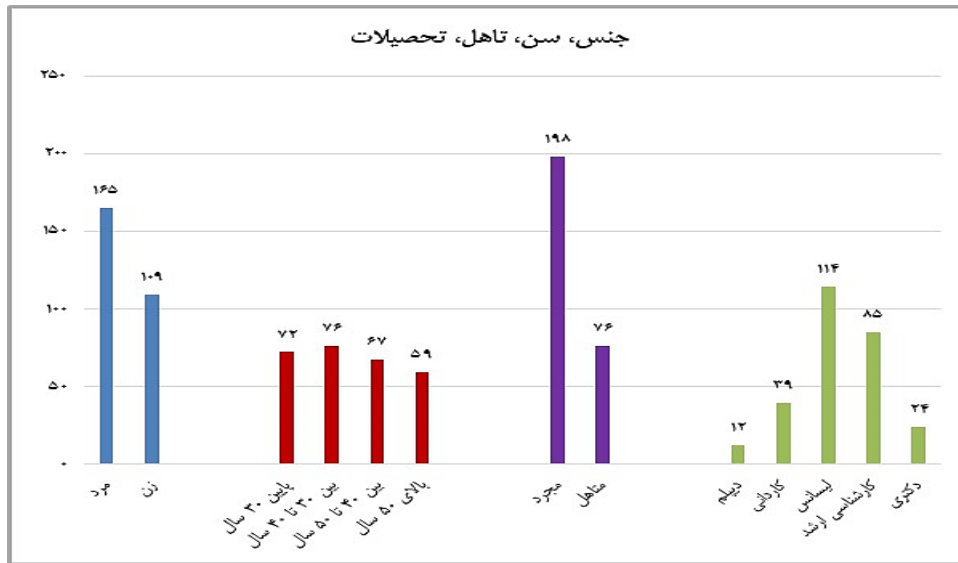

شکل ۲. موقعیت استان آذربایجان غربی در کشور و شهرستان‌های این استان
برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

در راستای بررسی یافته‌های تحقیق در ابتدا به بررسی پرسشنامه پرشده در محدوده مورد مطالعه براساس مشخصات دموگرافیکی و به‌صورت کلی در شکل شماره ۲ پرداخته شده است. یافته‌ها به‌گونه‌ای است که در بخش توصیفی از تعداد پاسخگویان ۱۶۵ نفر مرد و ۱۰۹ نفر زن هستند. همچنین از بین پاسخگویان تعداد ۱۹۸ نفر متأهل و ۷۶ نفر مجرد می‌باشند و از نظر سنی بیشترین گروه دارای سن ۳۰ تا ۴۰ سال و از نظر تحصیلات بیشتر پاسخگویان دارای تحصیلات لیسانس به تعداد ۱۱۴ نفر می‌باشند (شکل ۳).

شکل ۳. مشخصات جمعیتی

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

یافته‌ها

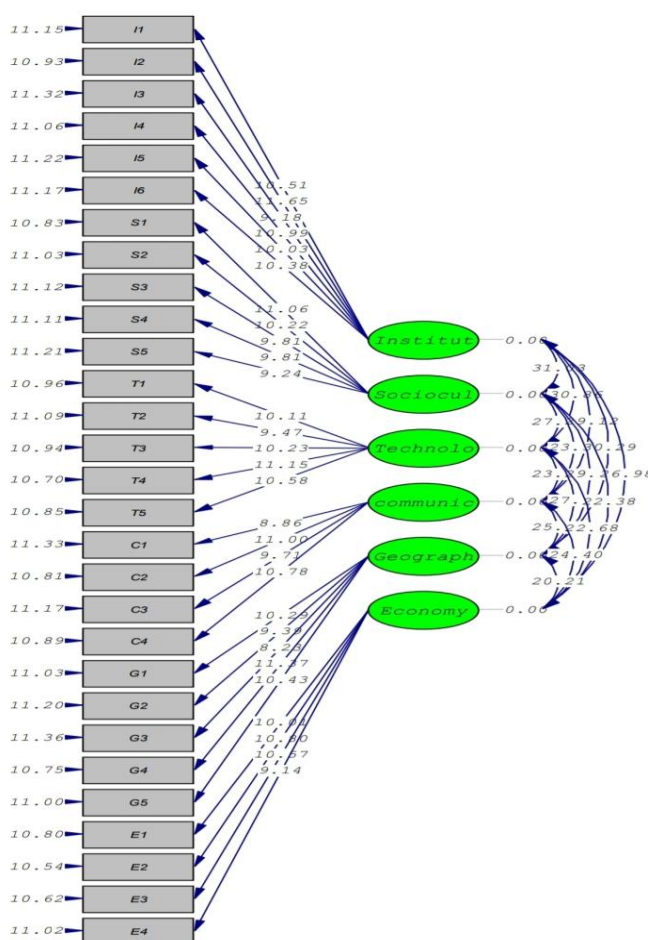
مدل‌سازی معادلات ساختاری زنجیره‌های راهبردی ارزش با تأکید بر موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی در این پژوهش از ۶ مؤلفه اصلی شامل (نهادی، فرهنگی - اجتماعی، فناوری، روابط بین‌المللی، موقعیت جغرافیایی مرز، اقتصاد) و ۲۹ زیر مؤلفه مشاهده‌پذیر با توجه به موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی استفاده گردید. جهت انجام آزمون معادلات ساختاری از نرم‌افزار LISREL استفاده شده است. بدین صورت که به دنبال شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر زنجیره ارزش با توجه به موقعیت مرزی در استان آذربایجان غربی و اهمیت هر کدام از مؤلفه‌های ارائه‌شده با تأکید بر نتایج به‌دست‌آمده، مهم‌ترین مؤلفه‌های که می‌توانند در راستای توسعه زنجیره ارزش مفید واقع گردند مورد بررسی قرار گرفت شدند که برابر اطلاعات جدول ۲، معیارهای شاخص نیکویی برازش برابر ۰/۹۲ بوده است که به دلیل اینکه پایین‌تر از ۱ می‌باشد، مدل از برازش خوبی برخوردار می‌باشد (جدول ۳).

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل ساختاری زنجیره‌های راهبردی ارزش

شاخص برازش	مقدار قابل قبول	مقدار مدل	نتیجه برازش
GFI	> ۰/۹	۰/۹۲	مناسب
RMR	نزدیک به صفر	۰/۰۸۷	مناسب
NFI	> ۰/۹	۰/۹۷	مناسب
CFI	> ۰/۹	۰/۰/۱	مناسب
RFI	> ۰/۹	۰/۹۷	مناسب
IFI	> ۰/۹	۰/۰/۱	مناسب
PGFI	> ۰/۵۰	۰/۷۹	مناسب
RMSEA	< ۰/۰۸	۰/۰۰	مناسب

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

(۱) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول زنجیره‌های راهبردی ارزش

Chi-Square=317.78, df=362, P-value=0.95455, RMSEA=0.000

شکل ۴. تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول

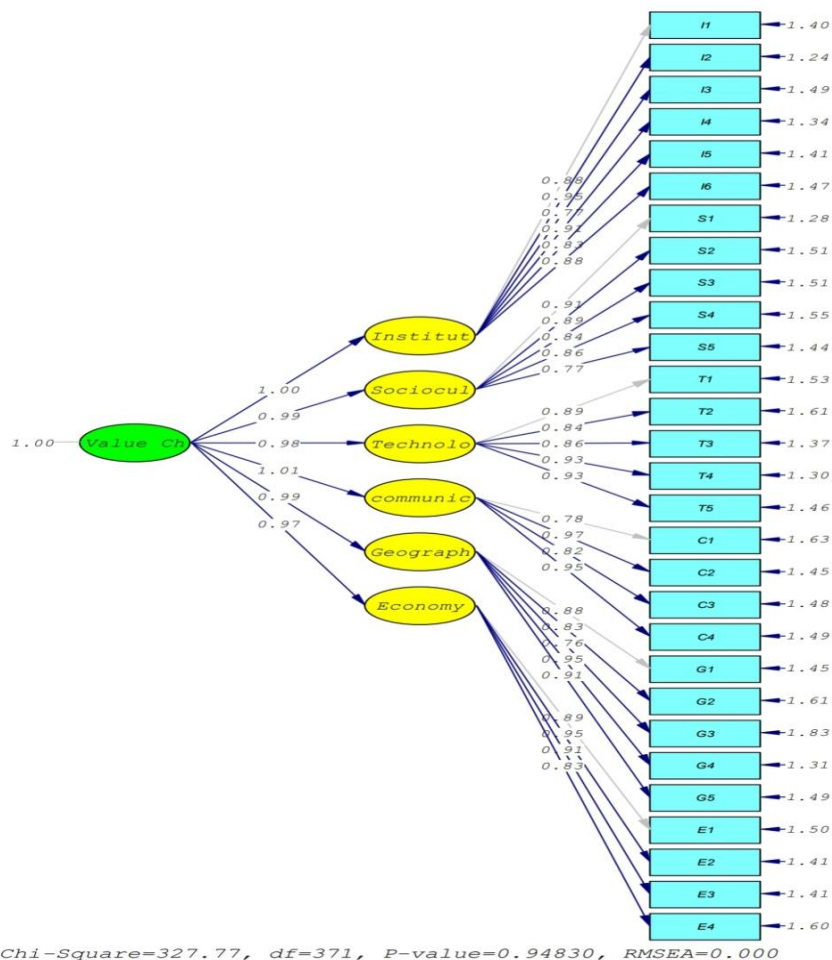
جدول ۳. بررسی روایی و پایایی زنجیره راهبردی ارزش

متغیر	شماره سؤال	ضریب استاندارد (بار عاملی)	واریانس خطا	آماره T
نهادی	۱	۰/۶۰	۰/۶۴	۱۱/۱۵
	۲	۰/۶۵	۰/۵۸	۱۰/۹۳
	۳	۰/۵۳	۰/۷۲	۱۱/۳۲
	۴	۰/۶۲	۰/۶۲	۱۱/۰۶
	۵	۰/۵۷	۰/۶۷	۱۱/۲۲
فرهنگی - اجتماعی	۶	۰/۵۹	۰/۶۵	۱۱/۱۷
	۱	۰/۶۳	۰/۶۱	۱۰/۸۳
	۲	۰/۵۹	۰/۶۵	۱۱/۰۳
	۳	۰/۵۷	۰/۶۸	۱۱/۱۲
	۴	۰/۵۷	۰/۶۸	۱۱/۱۱
فناوری	۵	۰/۵۴	۰/۷۱	۱۱/۲۱
	۱	۰/۵۹	۰/۶۶	۱۰/۹۶
	۲	۰/۵۵	۰/۶۹	۱۱/۰۹
	۳	۰/۵۹	۰/۶۵	۱۰/۹۴

متغیر	شماره سؤال	ضریب استاندارد (بار عاملی)	واریانس خطا	آماره T
روابط بین‌المللی	۴	۰/۶۳	۰/۶۰	۱۰/۷۰
	۵	۰/۶۱	۰/۶۳	۱۰/۸۵
	۱	۰/۵۲	۰/۷۳	۱۱/۳۳
	۲	۰/۶۳	۰/۶۱	۱۰/۸۱
	۳	۰/۵۶	۰/۶۹	۱۱/۱۷
موقعیت جغرافیایی مرز	۴	۰/۶۲	۰/۶۲	۱۰/۸۹
	۱	۰/۵۹	۰/۶۵	۱۱/۰۳
	۲	۰/۵۵	۰/۷۰	۱۱/۲۰
	۳	۰/۴۹	۰/۷۶	۱۱/۳۶
	۴	۰/۶۴	۰/۵۹	۱۰/۷۵
اقتصاد	۵	۰/۶۰	۰/۶۴	۱۱/۰۰
	۱	۰/۵۹	۰/۶۶	۱۰/۸۰
	۲	۰/۶۲	۰/۶۱	۱۰/۵۴
	۳	۰/۶۱	۰/۶۲	۱۰/۶۲
	۴	۰/۵۴	۰/۷۱	۱۱/۰۲

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

براساس نتایج به‌دست‌آمده شکل ۴، مقادیر بار عاملی تمام گویه‌ها بیشتر از ۰/۴ می‌باشد و بنابراین مدل اندازه‌گیری، مدلی همگن است و مقادیر بار عاملی، مقادیر قابل قبولی هستند؛ و می‌توان گفت که نتایج به‌دست‌آمده از تمام زیر مؤلفه‌ها مثبت می‌باشد. براساس برآورد ضرایب استاندارد شده مدل ساختاری پژوهش و سطح معناداری مطلوب به‌دست‌آمده در نمودار شماره ۳، مؤلفه روابط بین‌المللی با توجه به اهمیت وجود فرصت مرز و نقش آن بر زنجیره ارزش تولیدات با ضریب مستقیم و مثبت ۱/۰۱ بالاترین تأثیرگذاری را دارد، عامل نهادی بر زنجیره راهبردی ارزش در این منطقه با ضریب مستقیم و مثبت ۱/۰۰ در مرتبه دوم اهمیت قرار دارد، تأثیر مؤلفه فرهنگی - اجتماعی بر زنجیره ارزش در محدوده منطقه مرزی موردنظر با ضریب مستقیم و مثبت ۰/۹۹ و تأثیر عامل موقعیت جغرافیایی بر زنجیره ارزش با ضریب مستقیم و مثبت ۰/۹۹، در مرتبه سوم اهمیت قرار دارند. تأثیر عامل فناوری بر زنجیره ارزش تولیدات در این منطقه با ضریب مثبت ۰/۹۸ و در نهایت مؤلفه اقتصاد با ضریب مستقیم و مثبت ۰/۹۷ بر زنجیره ارزش در مناطق مرزی تأثیرگذار می‌باشد (شکل ۳). نتایج بیانگر این است که ضروری است در برنامه‌ریزی جهت تولید با ارزش‌افزوده بیشتر در این منطقه با توجه به موقعیت مرزی آن بایستی بر تمامی این عوامل تأکید نمود و از آنها استفاده کرد؛ بنابراین براساس نتایج مدل‌سازی معادلات ساختاری زنجیره ارزش با تأکید بر مؤلفه‌های (نهادی، فرهنگی-اجتماعی، فناوری، روابط بین‌المللی، موقعیت جغرافیایی مرز، اقتصاد) می‌تواند نتایج مثبتی در بهبود وضعیت زنجیره راهبردی ارزش داشته باشد.

شکل ۵. ضرایب تخمین استاندارد مدل ساختاری

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۴. نتایج مدل ساختاری زنجیره راهبردی ارش

اثرات غیر مستقیم	اثرات مستقیم	مؤلفه	بعد
۰/۸۸	۰/۸۸	ارائه تسهیلات حمایتی جهت افزایش ارزش افزوده تولیدات	نهادی
۰/۹۵	۰/۹۵	اولویت قرار دادن برنامه‌های مرتبط با افزایش ارزش افزوده	
۰/۷۷	۰/۷۷	وجود قوانین حمایتی	
۰/۹۱	۰/۹۱	افزایش سرمایه‌گذاری دولت	
۰/۸۳	۰/۸۳	تأمین زیرساخت‌های تولید	
۰/۸۸	۰/۸۸	افزایش خوداتکایی و کاهش نیاز به واردات	فرهنگی - اجتماعی
۰/۹۰	۰/۹۱	افزایش میزان علاقه مردم به تولید با ارزش افزوده	
۰/۸۸	۰/۸۹	دسترسی به امکانات آموزشی جهت تولید با ارزش افزوده	
۰/۸۳	۰/۸۴	نقش دانش مربوط به تولید با ارزش افزوده	
۰/۸۵	۰/۸۶	راه‌اندازی تعاونی‌های تولیدی	
۰/۷۶	۰/۷۷	وجود متخصصین با دانش	
۰/۸۷	۰/۸۹	دستیابی به تحولات فناوری و ماشین‌آلات مدرن	
۰/۸۲	۰/۸۴	پذیرش فناوری از طرف تولیدکنندگان	

بعد	مؤلفه	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم
فناوری	دانش بومی و بهره‌گیری از آن در تولید	۰/۸۶	۰/۸۴
	استانداردسازی براساس نیازهای ورز دنیا	۰/۹۳	۰/۹۱
	بهره‌گیری از فرصت فضای مجازی جهت صادرات	۰/۹۳	۰/۹۱
روابط بین‌المللی	فرصت حضور در بازارهای بین‌المللی	۰/۷۸	۰/۷۹
	انعقاد تفاهم‌نامه‌های بین‌المللی جهت صادرات	۰/۹۷	۰/۹۸
	افزایش تأمل با کشورهای همسایه	۰/۸۲	۰/۸۳
موقعیت جغرافیایی	نیازسنجی بازارهای بین‌المللی	۰/۹۵	۰/۹۶
	وجود منابع عظیم کشاورزی و معدنی در مناطق مرزی	۰/۸۸	۰/۸۷
	وجود فرصت بازارهای بین‌المللی برای صادرات،	۰/۸۳	۰/۸۲
مرز	موقعیت ژئوپولیتیک در شاهراه اتصال آسیا و اروپا	۰/۷۶	۰/۷۵
	نقش آفرینی به‌عنوان صادرکننده محصولات	۰/۹۵	۰/۹۴
	تسهیل ارتباط در مناطق مرزی	۰/۹۱	۰/۹۰
اقتصاد	وجود صندوق تخصصی حمایت از تولید با ارزش افزوده	۰/۸۹	۰/۸۶
	جذب و تسهیل سرمایه‌گذاری در راستای تولید با ارزش افزوده	۰/۹۵	۰/۹۲
	بازاریابی برای محصولات با ارزش افزوده بالا	۰/۹۱	۰/۸۸
	ایجاد مناطق آزاد تجاری جهت تسهیل در صادرات محصولات	۰/۸۳	۰/۸۱

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

با توجه به اینکه؛ نتایج تحلیل عاملی مرتبه اول و دوم بخش اندازه‌گیری متغیرهای درون‌زا و برون‌زا نشان داد که تمام سازه‌ها از روایی و پایایی لازم برخوردارند، ساختار کلی مدل مفهومی پژوهش مورد آزمون قرار گرفت و مشخص شد که روابط تئوریک بین متغیرها در مرحله تدوین چارچوب مفهومی مدنظر محقق بوده است، به وسیله داده‌ها تأیید گردیده است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی بر افزایش اهمیت زنجیره ارزش نقش مؤثر و مستقیمی دارد. براساس نتایج به‌دست‌آمده پژوهش نقش عامل روابط بین‌المللی بر زنجیره راهبردی ارزش بسیار بالا می‌باشد از این روی انعقاد تفاهم‌نامه‌های بین‌المللی جهت صادرات با اثر مستقیم ۰/۹۷ و تأثیر غیرمستقیم ۰/۹۸، نیازسنجی بازارهای بین‌المللی با ضریب اثر مستقیم ۰/۹۵ و اثر غیرمستقیم ۰/۹۶ دارای اهمیت بالایی در بالا بردن ارزش افزوده تولیدات با توجه به موقعیت مرزی می‌باشند.

عامل نهادی تأثیرگذار بر زنجیره راهبردی ارزش در این منطقه می‌باشد. در این زمینه اولویت قرار دادن برنامه‌های مرتبط با افزایش ارزش افزوده با اثرات مستقیم و غیرمستقیم ۰/۹۵ و زیر معیار افزایش سرمایه‌گذاری دولت با اثر مستقیم و غیرمستقیم ۰/۹۱ درصد بالاترین تأثیرگذاری را در بین عوامل نهادی بر افزایش ارزش افزوده با توجه به موقعیت مرزی دارند بنابراین باید به این عامل توجه شایانی شود.

در زمینه شاخص تأثیر مؤلفه فرهنگی - اجتماعی بر زنجیره ارزش در محدوده منطقه مرزی موردنظر باید به عواملی از قبیل: افزایش میزان علاقه مردم به تولید با ارزش افزوده با اثر مستقیم ۰/۹۱ و اثر غیرمستقیم ۰/۹۰ و زیر معیار دسترسی به امکانات آموزشی جهت تولید با ارزش افزوده با اثر مستقیم ۰/۸۹ و اثر غیرمستقیم ۰/۸۸ درصد باید اهمیت بالایی داد.

در بین تأثیر زیرمعیارهای مؤلفه عامل موقعیت جغرافیایی بر زنجیره ارزش در محدوده مورد مطالعه زیرمعیارهای نقش آفرینی به‌عنوان صادرکننده محصولات با اثر مستقیم ۰/۹۵، اثر غیرمستقیم ۰/۹۴ و زیر معیار تسهیل در ارتباط در مناطق مرزی با اثر مستقیم ۰/۹۱ و اثر غیرمستقیم ۰/۹۰ تأثیر بالایی بر بالا رفتن ارزش افزوده در زنجیره ارزش تولیدات دارند.

در بخش تأثیر عامل فناوری بر زنجیره ارزش تولیدات در این منطقه با توجه به اهمیت این عامل بر افزایش ارزش افزوده تولیدات در محدوده مورد مطالعه زیر معیارهای از قبیل استانداردسازی براساس نیازهای ورز دنیا با اثر مستقیم ۰/۹۳ و اثر غیرمستقیم ۰/۹۱ و زیر عامل دستیابی به تحولات فناوری و ماشین‌آلات مدرن با اثر مستقیم ۰/۸۹ و اثر غیرمستقیم ۰/۸۷ بالاترین تأثیر را دارند.

و در نهایت مؤلفه اقتصاد با ضریب مستقیم و مثبت ۰/۹۷ بر زنجیره ارزش در مناطق مرزی تأثیرگذار می‌باشد که در این بخش عوامل جذب و تسهیل سرمایه‌گذاری در راستای تولید با ارزش افزوده با اثر مستقیم ۰/۹۵، اثر غیرمستقیم ۰/۹۲ و زیر معیار بازاریابی برای محصولات با ارزش افزوده بالا با اثر مستقیم ۰/۹۱ و اثر غیرمستقیم ۰/۸۸ بالاترین تأثیرگذاری را دارند (شکل ۵).

موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی بر زنجیره‌های راهبردی ارزش تأثیر دارد.

جدول ۵. الگوی رگرسیون

مدل	R	R ^۲	تعدیل شده R ^۲	خطای استاندارد برآورد	دوربین - واتسون
مقدار	۰/۷۰۱	۰/۴۹۱	۰/۴۸	۸۳۸۸	۱/۵۱۴

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

برای بررسی فرضیه این پژوهش از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد. نتایج این آزمون به شرح زیر است. در جدول ۷ که خلاصه آماره‌های مربوط به برازش مدل است، مقدار ضریب همبستگی چندگانه (R) برابر با ۰/۷۰۱ می‌باشد که نشان از وجود همبستگی بین متغیرها دارد. R^۲ میزان تبیین واریانس متغیر وابسته توسط متغیر مستقل را نشان می‌دهد. در جدول بالا مقدار R^۲ تعدیل شده برابر با ۰/۴۸ می‌باشد که نشان می‌دهد موقعیت مرزی می‌تواند حدود ۴ درصد از وضعیت زنجیره راهبردی ارزش را تقویت و حل نمود تبیین کند. نتایج آماره دوربین-واتسون استقلال ملاحظات (استقلال مقادیر باقی مانده یا خطاها) از یکدیگر را تأیید کرد.

جدول ۶. آزمون مجموع مجذورات و مقدار F

مدل	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F	Sig
رگرسیون	۹۲/۲۹۳	۱	۹۲/۲۹۳۲	۷/۱۸۷	۰/۰۰۰
باقی مانده	۲۲۲۲/۰۲۹	۱۷۴	۱۲/۸۴۵		
مقدار کل	۲۳۱۴/۳۲۱	۱۷۵			

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

در جدول فوق مقدار F در سطح خطای ۰/۰۰۸ معنادار گزارش شد [P-Value ≤ ۰/۰۱] که نشان می‌دهد مدل رگرسیونی برازش مناسبی دارد. بر این اساس فرضیه پژوهش تأیید می‌شود؛ به این معنا که بین موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی و زنجیره‌های راهبردی ارزش رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۷. ضریب رگرسیون استاندارد شده و استاندارد نشده

متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد		Sig
	B	Std. Error	Beta	t	
مقدار ثابت	۸/۰۱۸	۲/۸۵۵		۲/۸۰۷	۰/۰۰۶
زنجیره‌های راهبردی ارزش	۱/۷۶۴	۰/۶۵۷	۰/۷۰۰	۱۲/۶۸۲	۰/۰۰۰

برگرفته از: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

در این جدول ضریب Beta برابر ۰/۷۰ می‌باشد. در جدول مذکور مقدار t برای این متغیر در سطح خطای ۰/۰۱ معنادار بود [P-Value ≤ ۰/۰۱]. این بدان معناست که با افزایش یک انحراف استاندارد موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی، زنجیره‌های راهبردی را به میزان ۰/۷۰ انحراف استاندارد افزایش می‌یابد.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه برنامه‌ریزی برای توسعه زنجیره راهبردی ارزش در بسیاری از کشورها ضرورت تام یافته است. گسترش بازارها و محصولات، رقابت را از سطح مابین شرکت‌ها به سطح مابین زنجیره‌ها کشانده و برنامه‌ریزی در راستای بهبود عملکرد این زنجیره‌ها تنها راه دستیابی به موفقیت است. به‌واقع ایجاد ارزش یک شرط ضروری برای زنده ماندن در بازار است، اما این شرط کافی برای موفقیت و غلبه بر رقبای نیست زیرا در سال‌های اخیر با توجه به افزایش رقابت در بازارها تکمیل زنجیره ارزش مهم‌تر شده است.

هدف عمده در مدیریت زنجیره ارزش حداکثر کردن ارزش کلی محصول تولید شده است. به‌طوری‌که بزرگ‌ترین بخش تولید در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به‌طور مستقیم از تولید به مصرف‌کنندگان نمی‌رسد بلکه از طریق سیستم‌های بازاریابی چند سطحی به فروش می‌رسد و این یعنی غالب شدن تفکر «زنجیره ارزش» که توانسته انقلابی در تولید به وجود آورد. بدین سبب در سال‌های اخیر با توجه به اهمیت صنایع تبدیلی و تکمیلی و ارزش‌افزوده زنجیره‌های ارزش محصولات مورد توجه بسیاری قرار گرفته است.

در این بین نقش و جایگاه مناطق مرزی به‌عنوان مناطق دارای ظرفیت و پتانسیل‌های بالا از اهمیت بیشتری برخوردار است. از جمله این مناطق که از موقعیت استراتژیک ویژه‌ای برخوردار است استان آذربایجان غربی است؛ که با توجه به بهره‌مندی از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های محیطی و موقعیت استراتژیک و شرایط مناسب جهت توسعه مبادلات و تجارت خارجی از توانمندی‌های آن در راستای بهره‌گیری از زنجیره ارزش تولیدات به‌خوبی بهره‌برداری نشده است؛ بنابراین می‌توان گفت این منطقه با داشتن توانمندی‌های متعدد از قبیل وجود اقلیم مساعد، زمینه مناسب جهت توسعه کشاورزی و ظرفیت‌های ویژه دیگر از قبیل پتانسیل بالا جهت توسعه صنعت و معدن و هم‌سو کردن این توانمندی‌ها جهت استفاده از موقعیت مرزی ناحیه می‌تواند امکان بهبود زنجیره ارزش تولیدات برای ناحیه مورد مطالعه فراهم کند.

این پژوهش به بررسی تأثیر عواملی از قبیل (نهادی، فرهنگی-اجتماعی، فناوری، روابط بین‌المللی، موقعیت جغرافیایی مرز، اقتصاد) بر زنجیره راهبردی ارزش در مناطق مرزی می‌پردازد. این نتایج با یافته‌ها و بررسی‌های اولومو و همکاران (۲۰۲۰)، موناسینگ و همکاران (۲۰۱۹)، یان و همکاران (۲۰۱۸)، لیک تتنلر (۲۰۱۷)، سرینبواز و همکاران (۲۰۱۵)، صحنه و همکاران (۱۴۰۱)، مهتدی و همکاران (۱۴۰۰)، راستی و همکاران (۱۴۰۰) حسین پور (۱۴۰۰) همسو است که نشان از تأثیرگذاری این شاخص‌های بر زنجیره ارزش در مناطق مرزی است. پژوهش حاضر از این جهت که به مقوله زنجیره ارزش با توجه به موقعیت مرزی می‌پردازد دارای تفاوت است در همین راستا یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ابعاد (نهادی، فرهنگی-اجتماعی، فناوری، روابط بین‌المللی، موقعیت جغرافیایی مرز، اقتصاد) بر زنجیره راهبردی ارزش با استفاده از تحلیل ساختاری (لیزرل)، در بالا بردن ارزش‌افزوده محصولات و ایجاد فرصت برای بهبود زنجیره ارزش نقش مؤثر و مستقیمی دارد.

به‌واقع یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تأکید بر عامل موقعیت مرزی از یک‌طرف باعث افزایش اهمیت زنجیره ارزش می‌شود و از جهت دیگر با بهره‌گیری از این موقعیت استان و با ایجاد زیرساخت‌های لازم زمینه افزایش ارزش‌افزوده محصولات تولیدی منطقه را فراهم می‌کنیم. می‌توان گفت به‌کارگیری این عوامل رابطه نزدیکی با بهبود زنجیره راهبردی ارزش با توجه به موقعیت مرزی استان آذربایجان غربی دارد.

در تبیین و توجیه این یافته‌ها باید عنوان نمود نتایج حاصل از این زنجیره نشان‌دهنده ارزش بالای خروجی‌های تجاری زنجیره و همچنین میزان تولید بسیار مطلوب آن با توجه به موقعیت مرزی محدوده مورد مطالعه می‌باشد. این رویکرد می‌تواند پاسخگوی نیازهای زیادی در داخل کشور و همچنین ایجاد فرصت صادرات تولیدات به خارج از مرزهای کشور باشد. با تکیه بر رویکرد بالا بردن چرخه زنجیره ارزش علاوه بر استفاده تجاری و کسب سود برای تولیدکنندگان، این اقدام موجب افزایش درآمد، به‌کارگیری نیروی انسانی و ایجاد اشتغال برای مرزنشینان و مردم بومی در این منطقه می‌شود. همچنین انگیزه فراوانی را برای تولید با ارزش‌افزوده بالا و امرار معاش در نواحی مرزی کشور به‌ویژه در استان آذربایجان غربی ایجاد می‌نماید.

در همین راستا براساس نتایج به‌دست‌آمده و تأثیر مرز بر زنجیره راهبردی ارزش پیشنهادات کلی تحقیق را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود:

۱. گسترش و حمایت از تعاونی‌های تولیدی با توجه به ظرفیت‌های محیطی مناطق مرزی و تکمیل زنجیره ارزش محصولات جهت صادرات به کشورهای دیگر

۲. بهره‌گیری از فناوری‌های مدرن در تولید محصولات باکیفیت براساس استانداردهای روز دنیا در مناطق مرزی جهت صادرات به کشورهای دیگر
۳. گسترش توسعه صنایع تولیدی در مناطق مرزی از طریق حمایت‌های دولتی و ارائه تسهیلات به آنها جهت تکمیل زنجیره تولید در این مناطق
۴. ارائه آموزش‌های لازم به تولیدکنندگان در مناطق مرزی در راستای تکمیل زنجیره تولید در این مناطق
۵. اجرای برنامه‌های راهبردی در راستای شناسایی ظرفیت‌ها و نیازسنجی بازارهای بین‌المللی جهت بهره‌گیری از موقعیت مرزی در بهبود زنجیره ارزش تولیدات
۶. افزایش حمایت‌های دولتی از طرح‌های بهبود زنجیره ارزش در مناطق مرزی
۷. افزایش به‌کارگیری روش‌های نوین در تولید محصولات جهت بهینه‌سازی و صادرات به بازارهای بین‌المللی

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان

این مقاله مستخرج از کار گروهی است، کارهای میدانی، تحلیل و نگارش مقاله توسط نویسنده اول و دوم مقاله انجام شده است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

ORCID

Mirnajaf Mousavi <https://orcid.org/0000-0002-4814-5351>

منابع

- اکبری، حاج فیرو، منجلی، سحر و طالقانی، محمد. (۱۳۹۹). توسعه زنجیره ارزش محصولات کشاورزی صادرات محور در راستای تحولات جهانی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی. فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۰(۴۹)، ۲۴۱-۲۶۸
<https://doi:10.22034/IRR.2021.122843>
- ترحمی، نسرین. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر بهبود زنجیره ارزش پنبه در استان خراسان شمالی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان.
- حسن‌پور، بهروز. (۱۴۰۲). تشکیل و توسعه زنجیره ارزش کشاورزی، راه‌کار ساماندهی بازار محصولات کشاورزی. فصلنامه تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۱۵(۷۶)، ۷۶-۸۸
<https://doi:10.30495/JAE.2023.28358.2268>
- دانشگاه ارومیه (۱۴۰۲). گزارش دانشکده و پژوهشکده‌ها، امکانات پژوهشی، آموزشی، فرهنگی، رفاهی و ورزشی. راستی، ابراهیم، خانی، ناصر و عالم، تبریز. (۱۴۰۰). طراحی و ارزیابی یک نظریه داده بنیاد برای توسعه نوآوری ارزش از سطح درون‌سازمانی به زنجیره تأمین. فصلنامه مدیریت صنعتی، ۱۶(۵۷)، ۲۰-۴۴.
<https://doi:10.30495/IMJ.2021.686118>
- سادین، حسین، پور طاهری، مهدی و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۴۰۰). شناسایی و ارزیابی زنجیره ارزش کسب‌وکارهای روستایی با قابلیت برندسازی. مجله پژوهش‌های روستایی، ۱۲(۲)، ۲۳۰-۲۱۸.
<https://doi:10.22059/jrur.2020.302145.1499>
- سلیمانی، غلامرضا، وحدت، سیاوش و انوشه، مرتضی. (۱۴۰۱). راهنمای زنجیره ارزش، قم: انتشارات آیین محمود، ۵۵-۶۵
 سلیمانی، مریم، عبدالله زاده، غلامحسین و شریف‌زاده، محمد شریف. (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه زنجیره غذایی زیتون در شهرستان رودبار. مجله راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، ۶(۱۲)، ۹۸-۱۱۱.
<https://doi:20.1001.1.25383426.1398.6.12.4.1>

شرف خانی، مجید، حاجی مینه، رحمت و دهشیری، محمدرضا. (۱۴۰۰). جایگاه زنجیره ارزش بین‌المللی در رقابت هژمونیک چین و آمریکا. مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۴(۲)، ۳۹۳-۴۲۲.

<https://sid.ir/paper/961400/fa>

صحنه، بهمن، سادین، حسین و جاهدی، فاطمه. (۱۴۰۱). تحلیل زنجیره ارزش فعالیت نوغانداری در مناطق روستایی شهرستان رامیان. مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۱۲(۲)، ۴۵-۶۴.

<http://doi.org/10.30488/GPS.2022.335091.3519>

مهندی، محمدمهدی و محمدی، نوید. (۱۴۰۰). مدل یکپارچه زنجیره ارزش و زنجیره تأمین در مجتمع‌های کشت و صنعت دریایی (مطالعه موردی: سواحل مکران). علوم و فناوری دریا، ۲۵(۹۷)، ۷۲-۸۵.

<http://fa986251SID.sid.ir/paper/>

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی (۱۴۰۲). گزارش شناسایی و تحلیل پیشران‌های منطقه‌ای (براساس تحلیل‌های کمی و آینده‌پژوهی). استان آذربایجان غربی.

میرنجف، موسوی (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی توسعه شهرهای مرزی، مشهد: انتشارات شریعه توس.

نامی، محمدحسن و حیدری پور، اسفندیار. (۱۳۹۱). الگوی جدید برای محاسبه دقیق مساحت و طول مرزهای کشور ج.ا. ایران، جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۲(۲)، ۲۵-۴۵.

<https://sid.ir/paper/224097/fa>

نظری، محسن و موسوی نقابی، سید مجتبی. (۱۳۹۶). نقش شبکه‌سازی در حل مسائل راهبردی خوشه‌های کسب‌وکار طلا و توسعه اقتصاد منطقه‌ای. پژوهش‌های مدیریت راهبردی، ۲۳(۶۷)، ۹۳-۱۱۰.

<https://sid.ir/paper/513072/fa>

References

Akbari, H, Manjili, S, & Taleghani, M. (2020). Development of the value chain of export-oriented agricultural products in line with global developments based on resistance economy policies. *International Relations Research Quarterly*, 10(49), 241-268. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/IRR.2021.122843>

Bellu, L. G. (2013). Value Chain Analysis for Policy Making: Methodological Guidelines and Country Cases for a Quantitative Approach. FAO, UN. pp. 1-178. http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/GAPS/docs/value_chain_analysis_software_fao_vca_tool_073_en.zip

Bhatt, G. & Emdad, A. Bhatt, G. & Emdad, A. (2001). An Analysis of the Virtual Value Chain in Electronic Commerce. *Logistics Information Management*, 14, 78-85. 2021. An Analysis of the Virtual Value Chain in Electronic Commerce. *Logistics Information Management*, 14(780). 78-85 <https://doi.org/10.1108/09576050110362465>

Draper, Peter (2021). "The Shifting Geography of Global Value Chains: Implications for Developing Countries and Trade Policy", *World Economic Forum*. 9914). 68-95. <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/>.

Guritno, AD. (2019). Agriculture Value Chain as an Alternative to Increase Better Income's Distribution: The Case of Indonesia, *Agricultural Value Chain*, Gokhan Egilmez, *IntechOpen*. 8(14). 86-98. <https://doi.org/10.5772/intechopen.70141>

Hasanpour, B. (2023). The formation and development of the agricultural value chain, the strategy of organizing the market of agricultural products. *Scientific Quarterly Journal of Agricultural Economics Research*, 15(76). 76-88. (In Persian) <https://doi.org/10.30495/JAE.2023.28358.2268>

Hilferding, Rudolf (2006). *Finance Capital*, New York, Routledge. <https://doi.org/10.30495/IMJ.2021.686118>

Institute of Business Studies and Research. (2023). Report on identification and analysis of regional drivers (based on quantitative analysis and future research). West Azarbaijan Province. (In Persian)

Li, S. B., Ragu-Nathan, T.S., Ragu-Nathan & Rao. S.S. (2019). The impact of supply chain management practices on competitive advantage and organizational performance. *International Journal of Management Science*. 6(15) 107-124. <https://doi.org/10.1016/j.omega.2004.08.002>

Lichtenthaler, U. (2017). „Shared value innovation: linking competitiveness & societal goals in the context of digital transformation“, *International Journal of Innovation & Technology Management*, 14(4). 27-39. <https://doi.org/10.30495/IMJ.2021.686118>

- Mallick, S., Shivakoti, G. P., Datta, A., Kuwornu, J. K., & Asbrouck, J. V. (2018). Value chain analysis of bitter gourd (*Momordica charantia* L.) seed in Bangladesh. *International Journal of Value Chain Management*, 8(2), 151-170. <https://doi.org/10.1504/IJVC.M.2017.085484>
- Mehtadi, M., & Mohammadi, N. (2021). Integrated model of value chain and supply chain in marine farming and industry complexes (case study: Makran coasts). *Marine Science and Technology*, 25(97), 72-85. (In Persian) <https://sid.ir/paper/986251/fa>
- Miranjaf, M. (2011). *Development Planning of Border Cities*, Mashhad: Sharia Tos Publications
- Munasinghe, M., Deraniyagala, Y., Dassanayake, N. and Karunarathn, H. (2019). "Economic, social and environmental impacts and overall sustainability of the tea sector in Sri Lanka", *Sustainable Production and Consumption*, 12(1), 155-169. (In Persian) <https://doi: 10.22034/IRR.2021.122843>
- Nami, M., & Heydaripour, E. (2012). The new model for accurate calculation of the area and length of the country's borders, *J.A. Iran, Geography (Regional Planning)*, 2(2), 25-45. (In Persian) <https://sid.ir/paper/224097/fa>
- Nazari, Mohsen. Mousavi Naqabi, S. (2016). The role of networking in solving strategic problems of gold business clusters and regional economic development. *Strategic Management Research*, 23(67), 93-110. (In Persian) <https://sid.ir/paper/513072/fa>
- Nefedov, K., & Panibratov, A. (2018). Dimensions of global value chain analysis: New theoretical developments and methodological issues No.18938).53-64. <https://doi:10.1017/9781108559423.012>
- Negi, S., & Anand, N. (2019). Issues and challenges in the supply chain of fruits and vegetables sector in India: A Review. *International Journal of Managing Value and Supply Chains* Pooya, A. Supply chain management and information technology support. *Tadbir*9(14), 78-98. <https://doi: 10.5121/ijmvsc.2015.6205>
- Olomu, M., Ekperiware, M., & Akinlo, T. (2020). "Agricultural sector value chain and government policy in Nigeria: issues, challenges and prospects", *African Journal of Economic and Management Studies*, In Press.15(14), 64-78. <https://doi:10.1108/AJEMS-03-2019-0103>
- Rasti, E. Khani, N., & Alam, T. (2023). Design and evaluation of a foundational data theory for the development of value innovation from the intra-organizational level to the supply chain. *Industrial Management Quarterly*, 16(57), 20-44. <https://doi: 10.30495/IMJ.2021.686118>
- Sadin, H. Portahari, M., & Ruknuddin Eftekhari, A. (2021). Identifying and evaluating the value chain of rural businesses with branding capabilities. *Journal of Rural Research*, 12(2), 218-230. (In Persian) <https://doi:10.22059/jrur.2020.302145.1499>
- Sehne. B. Sadin, H. & Jahdi, F. (2022). Value Chain Analysis of Noghandari Bankruptcy in Rural Areas of Ramyan. *Journal of Geographical Survey of Space*, 12(2), 45-64 <http://doi.org/10.30488/GPS.2022.335091.3519>
- Sharafkhani, M. Haji Minah, R. & Deshiri, M. (2021). The position of the international value chain in the hegemonic competition between China and the United States. *International Political Economy Studies*, 4(2), 393-422. (In Persian) <https://SID.https://sid.ir/paper/961400/fa>
- Soleimani, G., Vahadt, S., & Anoushe, M. (2021). *Guide to the value chain*, Qom: Ayan Mahmoud Publications. 55-65. (In Persian)
- Soleimani, M., Abdullahzadeh, G. & Sharifzadeh, M. (2018). Strategic planning of olive food chain development in Rudbar city. *Journal of entrepreneurial strategies in agriculture*, 6(12), 98-111. (In Persian) <https://doi:10.30495/IMJ.2021.686118>
- Srinivas, K., Dubey, U., Lalitha, N.. (2015). Analysing the Value Chain of Quinoa: A Case Study of Quinoa - The Queen to be, *FIIB, Business Review*. 4(4), October-December. 14(24) .37-53 <https://doi:10.1177/2455265820150404>
- Sturgeon, T. J., & Memedović, O. (2018). *Mapping Global Value Chains: Intermediate Goods Trade and Structural Change in the World Economy*, United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). Retrieved from 18(28), 89-98. <https://www.unido.org/api/opentext/documents/download/9928658/unido-file-9928658>.
- Tarhami, N. (2016). Investigating factors affecting the improvement of the cotton value chain in North Khorasan province. Master's thesis, Faculty of Agriculture, Zanjan University. (In Persian)
- Urmia University (2023). Report of faculty and research institutes, research, educational, cultural, welfare and sports facilities. (In Persian)
- Yan, T., Yang, S., & Dooley, K. (2018). A theory of supplier network-based innovation value", *Purchasing & Supply Management*, 23(3): 153-162. <https://doi:https://doi.org/10.1016/j.pursup.2017.02.002>